

A KÖLTŐ ÉS MŰFORDÍTÓ GUILLEVIC ÉS A MAGYAR KÖLTÉSZET

THE POET AND TRANSLATOR GUILLEVIC AND THE HUNGARIAN POETRY

SZILÁGYI ILDIKÓ¹

Absztrakt: Először áttekintjük Guillevic (1907–1997) kortárs francia költő műveinek magyar fordításait, ill. az azokról szóló tanulmányokat és recenziókat. Ezt követően tárgyaljuk Guillevic műfordítói tevékenységét, a versfordítással kapcsolatos nézeteit, különös tekintettel a társfordítás vagy „kettesben fordítás” kérdésére. Utalunk fordításainak hazai és külföldi kritikai visszhangjára is. Végül bemutatunk néhány kortárs magyar verset, amelyekben Guillevic költői hatása kimutatható.

Kulcsszavak: *versfordítás, társfordítás, Guillevic, Gorilovics, kortárs költészet*

Abstract: First, we review the Hungarian translations of the contemporary French poet Guillevic's (1907-1997) works, and the studies and reviews about them. Afterwards, we discuss Guillevic's work as a translator, his views on poetry translation, with particular regard to the issue of co-translation or "translation in two". We also refer to the national and international critical response of his translations. Finally, we present some contemporary Hungarian poems in which Guillevic's poetic influence can be discerned.

Keywords: *poetic translation, "translation in two", Guillevic, Gorilovics, contemporary poetry*

1. Bevezetés

Guillevic² az egyik legismertebb kortárs francia költő külföldön: versei mintegy ötven nyelven jelentek meg (Guillevic 2007: 135). Magyarországon is a legtöbbet fordított kortárs francia költők közé tartozik. A magyar költészet népszerűsítése érdekében kifejtett fordítói munkássága szintén kiemelkedő jelentőségű. Gara László után

¹ DR. HABIL. SZILÁGYI ILDIKÓ
egyetemi docens
Debreceni Egyetem
Francia Tanszék
szilagyiildiko@arts.unideb.hu

² Guillevic költőként nem használta a keresztnévét (Eugène).

főként Somlyó Györgynek köszönhető, hogy Guillevic megismerkedett a magyar költészettel és a magyar műfordítói hagyománnyal.³

Tanulmányunk Gorilovics Tivadar (1933–2014)⁴ irodalomtörténész előtt tiszteleg halálának tizedik évfordulója alkalmából, aki Somlyó György (1920–2006) mellett a legtöbbet tette Guillevic életművének magyarországi megismertetéséért.

Gorilovics Tivadar a magyarul nem tudó Guillevic egyik társfordítója vagy „cin-kosa”⁵ volt a *Mes poètes hongrois* [Az én magyar költőim] kötet verseinek fordítása során (Guillevic 1977: 27).⁶ 2007-ben kollokviumot szervezett Guillevic születésének századik évfordulója alkalmából, melynek anyagából gazdag dokumentációval alátámasztott tanulmánykötetet szerkesztett. Címét („*A mi francia költőnk, Guillevic*”) Somlyótól kölcsönözte,⁷ a „Guillevic magyar kalandját” bemutató tanulmányát is a néhány évvel korábban elhunyt Somlyó emlékének ajánlotta (Gorilovics 2009b: 16–78).

2. Guillevic magyarul

Még mielőtt a magyar költészet „rendszeres fordítójává” vált volna (Guillevic 2009: 208), a költő Guillevic nem volt teljesen ismeretlen Magyarországon. A magyar irodalmi sajtóban nevével 1948-ban találkozhattunk először: Gera György a *Kortárs*-ban említette az *Exécutoire* című verseskötetét (Gera 1948: 6). Ezt követően 1951-ben az *Irodalmi Újság* hivatkozott rá *A francia kultúra harca* című cikkben (Crémieux 1951: 4).

Guillevic harmincéves koráig gyakorló katolikus volt, majd 1942-ben belépett a kommunista pártba. Mint oly sokan mások abban az időben, ő is azt hitte, hogy „egy másfajta társadalom”, „jobb életkörülmények” (Guillevic 2007: 125) megteremtéséért vívott harc ügye mellé állt.⁸ Nyilvánvaló, hogy „kommunista elkötelezettsége nagyban hozzájárult [...] ahhoz a fogadtatáshoz, amelyben a hivatalos szervek részesítették” Magyarországon (Gorilovics 2011: 387). A költővel készült interjúkban a magyar újságírók – például Marthy Barna (1960: 2) és Timár György (Timár 1964: 1) – ezt a tényt nem felejtették el hangsúlyozni. A pártirányítás és az irodalompolitika Guillevicnek, akárcsak Louis Aragonnak vagy Paul Éluard-nak, a kommunista rendszer legitimációjában, nemzetközi elismertetésében szánt szerepet.

Az 1950-es évek közepétől folyamatosan jelentek meg Guillevic-versek magyarul. Az *Irodalmi Újság* 1954-ben az első két átültetést (ford. Gereblyés László) Guillevic *Trente et un sonnets* [Harmincegy szonett] című kötetének bemutatásával

³ Több évtizedes barátságuk során Guillevic és Somlyó gyakran fordították egymás verseit: „jó barátok lettünk, s amikor együtt vagyunk, ahogyan mások valamilyen játékba fognak, mi a verseinket fordítjuk” (Guillevic 2009: 209).

⁴ Gorilovics Tivadar 1970-től 1991-ig a Debreceni Egyetem Francia Tanszékének vezetője volt.

⁵ Guillevic (2009: 216) a kötet előszavában nevezi így társfordítóit.

⁶ Az első kiadás 1967-ben jelent meg.

⁷ Somlyó ezt a címet adta *Val, vel* [Avec] című fordításkötete utószavának (Guillevic 1973: 197–208).

⁸ Guillevic 1980-ban kilépett a pártból.

vezette be, hosszasan idézve Aragonnak a könyvhöz írott híres előszavából (Illés 1954: 5).⁹ A hidegháború éveiben Guillevic ezekben a szonettekben az amerikai „imperializmus” („jenki hadak”) ellen tiltakozott, illetve egy orosz származású kommunista festő (Borisz Taslitzky) egyik festményéről írt.

Guillevic költészetének magyarországi megismertetéséhez leginkább a *Nagyvilág*, az *Élet és Irodalom*, a *Korunk*, a *Kortárs* és a *Tiszatáj* járultak hozzá. Az *Arion* nemzetközi költői almanachban (1966–1988, szerkesztője Somlyó György) elsősorban Guillevic francia nyelvű adaptációi jelentek meg, de rendszeresen szerepeltek benne a költő magyarra fordított versei is; az *Adossé* például 1966-ban két változatban jelent meg: Nemes Nagy Ágnes (*Hátradőlve*) és Somlyó (*Támaszkodó*) magyarártásában.¹⁰ Érdekességként megemlíthjük, hogy a *Nagyvilág* is közölt franciául Guillevic-fordításokat: Juhász Gyula (1960/9) és Ady Endre egy-egy versét (1977/3).

A *Nagyvilág*ban jelent meg a legtöbb Guillevic-vers magyarul (1959/4, 1960/9, 1962/2, 1964/4, 1966/10, 1970/5, 1972/5, 1973/4, 1974/4, 1977/3, 1978/11, 1983/3, 1983/4, 1987/8, 1992/9, 2009/12). Az ’50-es, ’60-as évek erősen szabályozott kultúrpolitikája idején Guillevicre, „költői kvalitásai és növekvő hírneve miatt”, mint „egyfajta közvetítőre tekintettek” Magyarországon (Gorilovics 2011: 386). Szabolcsi Miklós – áttekintve a *Nagyvilág* folyóirat első tizenöt évét – elismerte, hogy Guillevic „hangsúlyozottabb szerepeltetése”, „többszöri megszólaltatása” annak köszönhető, hogy őt „a magyar irodalom ismerőjének és propagátorának” tekintik (Szabolcsi 1970: 146).

Az *Élet és Irodalom* is közölt az 1960-as években versfordításokat (1958/12, 1960/32, 1960/40, 1963/34, 1964/24, 1964/33, 1966/34), emellett négy alkalommal készített a költővel interjút (1960/33, 1964/27, 1966/43, 1984/21).

A *Korunk*, a *Kortárs*, a *Tiszatáj*, a *Magyar Műhely*, a *Partium*, a *Látó*, a *Pannonhalmi Szemle*, a *Néző – Pont* és a *Holmi* című folyóiratokban csak egy-két fordítást találunk.

Korunk (1964/6, 1970/1)
Kortárs (1962/12, 1971/8)
Tiszatáj (1960/5, 1961/1)
Magyar Műhely (1966/16-17, 1967/18)
Partium (1992/1)
Látó (1997/7)
Pannonhalmi Szemle (2002/2)
Néző – Pont (2008/10-11)
Holmi (2014/10)
www.irodalmijelen.hu (2014)

Ugyancsak a költő magyarországi ismertségét és népszerűségét bizonyítják a *Nagyvilág*ban (1970/7, 1978/11) és az *Élet és Irodalomban* (1963/40, 1966/43)

⁹ A két fordítás: *Szonett a régi ízlés szerint Descomps doktornak* [Sonnet dans le goût ancien], *Boris Taslitzky-hez* [À Boris Taslitzky].

¹⁰ Guillevic az *Arion*ban, lásd Gorilovics 2009a: 75–78, IV. függelék.

megjelent portrék és karikatúrák (Rózsahegy György, Szalatnyai József, Váci Mihály és Szűr-Szabó József rajzai).

Guillevic már 1958-ban szerepelt a *Mai francia költőknek* szentelt, Dobossy László által szerkesztett antológiában (1958: 177–183). A kétkötetes *Francia költők antológiája* viszont az 1945-ben elhunyt Robert Desnossal zárul (Lakits 1962). Sem Somlyó György harminchat új francia költőt bemutató *Hallomása* (Somlyó 1971), sem Tóth Krisztina harmincegy kortárs francia költőt szerepeltető *A látogatása* (Tóth 1995), sem az 1999-ben megjelent *Francia költők antológiája* (Szabics–Karafiáth 1999) nem tartalmaz Guillevic-verseket.

Magyarországon teljesen természetes, hogy a legjobb költők, szinte kivétel nélkül, sokat fordítanak, és az is gyakori, hogy fordításaikat önálló kötetben publikálják (Franciaországban nem létezik ilyen hagyomány). Illyés Gyula fordításkötete (*Nyitott ajtók*, 1963) öt Guillevic-verset tartalmaz, Tóth Istváné (*Jó reggelt, Párizs!* 1969) tizennyolcat. Gereblyés László (*Ezerarcú világ*, 1971), kilenc, Rónay György (*Századunk útjain*, 1973) tizenhárom, Somlyó György (*Szélrózsza II, Az utazás*, 1995) tizenöt költeményt válogatott be kötetébe Guillevictől.

Az első önálló Guillevic-gyűjtemény (Guillevic 1962) külföldön elsőként Magyarországon jelent meg, *Föld és víz* címmel, Somlyó György szerkesztésében és bevezetőjével. A gazdagon illusztrált kötet (Bartha László képeivel) nyolcvankilenc verset tartalmaz, kilenc fordító, köztük Somlyó, Rónay, Illyés, Nemes Nagy Ágnes és Lator László munkája. A *Föld és víz*nek jelentős kritikai visszhangja volt: Timár György az *Élet és Irodalomban* (Timár 1963: 1), Kuczka Péter a *Kortársban* (Kuczka 1963: 628–629), Pór Péter a *Nagyvilágban* (Pór 1964: 1242–1244) jelentetett meg recenziót róla. Rónay György is említi „Somlyó György új fordításait” bemutató cikkében (Rónay 1963: 432–438). A kötetből csak négy verssort idézünk, a *Halálomról* [De ma mort] című hosszú versből, Pór Péter szerint „talán a legszebbeket” (Pór 1964: 1244).

Hallgatlak, szilvafa. Mondd,

Mit tudsz ama végső

Napról, mely máris

Hidegül benned.

(Guillevic 1962: 187, ford. Illyés Gyula).

Egy második válogatás, ezúttal teljes egészében Somlyó fordításában, 1973-ban jelent meg (Guillevic 1973). A *Val, vel* cím az *Avec* kötetre utal, amely csak egyike annak a hét verseskötetnek,¹¹ amelyekből a lefordított versek származnak. Ez a szokatlan cím felkeltette egy magyar nyelvész, Tompa József figyelmét is, aki a mai nyelvtani kategóriaváltásokat vizsgáló cikkében hivatkozik rá (Tompa 1978: 274). E második fordításgyűjteményről Timár György (1973: 10) az *Élet és Irodalomban* és Szabó Ede (1975: 761–762) a *Jelenkorban* közölt recenziót.

¹¹ *Sphère* (1963), *Avec* (1966), *Ville* (1969), *Paroi* (1970), *Encoches* (1971), *Bois et cordes* (1970), *Inclus* (1971).

Romániában 1978-ban jelent meg Guillevic műveiből egy harmadik magyar nyelvű válogatás, Tóth István fordításában és előszavával (Tóth 1978).

3. Guillevic, a költő

Guillevic költészetének modernsége és egyedisége nem kerülte el a kortárs magyar kritika figyelmét. Kiemelkedő jelentőségű Somlyó Györgynek a *Föld és vízhez* írt elő- és a *Val, vel* kötethez írt utószava, amelyeket *Másutt* című könyvébe is felvett (Somlyó 1979: 378–390, 391–396). E két fordításgyűjteményről született kritikák alapvetően pozitívak, bár szerzőik időnként némi fenntartással élnek.

Timár György (1963: 5) például kijelenti, hogy Guillevic „szokatlan”, „különös poétikája” elüt „honi líránk fővonulatától”, „aforisztikus” és „intellektuális”, „heves párbajt vív” a „dehumanizáció lírai öröksége” ellen.

Kuczka Péter (1963: 629) is „kopogó”, „gyakran száraz”, „nehezen megközelíthető” költői technikáról beszél: „rövidek a versei”, „szigorúak és puritánok”.

Pór Péter (1964: 1242) viszont Guillevic „hangjának pátosztalan, nyugodt méltóságát” emeli ki, „szándékolt cicomázatlanságát”, „magától értetődő természetességét”, amellyel „az élettelennek nevezett, de ebben az univerzumban csupán a beszéd áldásától megfosztott világ kérdéseire” válaszol (ibid., 1243).

Somlyó György (1973: 199) hasonlóan vélekedik, szerinte Guillevic „legelső kötetének legelső lapjain felteszi egész költészetének kulcskérdését”:

Ha egy nap észrevennéd,
Hogy egy kő rád mosolygott,

Elmondanád-e?

Ezt a „szükszavú”, „fragmentált” stílust a hivatalos kritika akkoriban „ideológiai veszélynek” tekintette, sok francia és magyar költőt élesen bíráltak érte, de (a kommunista) Guillevic esetében szemet hunytak felette. Rába György (1972: 754) a „költészet védelmében” fellázad ez ellen az igazságtalan és elfogult ítélet ellen. Hegedűs Géza vitacikkére adott válaszában egymás mellé helyezi Guillevic néhány sorát (*Carnac*) és André du Bouchet versét (*Fehér motor*), hogy megmutassa, a két részlet egyértelmű hasonlóságot mutat (ezáltal Guillevic kikezddhetetlen tekintélyére apellál).

Tenger a semmi szélén
Hol a semmibe átfoly.

Hogy jobban értse az eget,
A sziklát, a fővenyt.
Hogy jobban befogadja.
(Guillevic: *Carnac*, ford., Illyés)

Magam a mezőben
mint egy vízcsepp
az izzó vason

az is elillan
feltáruznak a kövek.
(Du Bouchet: *Fehér motor*, ford. Rába)

4. Guillevic, a műfordító

Költői életműve mellett Guillevic műfordítói tevékenysége is igen jelentős. Mivel németül jól beszélt, fiatakorától kezdve fordított német szerzőket (Goethe, Lenau, Hölderlin, Trakl). Gara László révén került kapcsolatba a magyar költészettel, első „átköltései” Gara közreműködésével készültek. A magyar költészet fordítójaként végzett munkásságát részletesen bemutatja Gorilovics Tivadar a *Guillevic társfordítója voltam* című dokumentumértékű cikkében (2009c: 135–169), ill. Franciaországban publikált tanulmányaiban (Gorilovics 2003, 2011).

Guillevic ugyancsak társfordítók segítségét vette igénybe a későbbiekben portugál, román, vietnámi, holland, orosz, makedón, finn, svéd, iraki, algériai szerzők műveinek franciára adaptálásához (Guillevic 2007: 135). Bár több elméleti írásában is érvelt amellett, hogy a fordítónak semlegesnek, láthatatlannak kell maradnia, a „kettesben fordítás”, mely „kettős dekódolás”, „kettős szubjektivitás”, ezt erősen kétségessé teszi (Lombez 2016: 162).¹²

A sokat vitatott társfordítás gyakorlatával kapcsolatban Guillevicnek az volt a véleménye, hogy a „versfordításhoz költőnek kell lenni. [...] Mindig akadnak majd francia költők néhány nagy európai nyelven írt versek fordítására, de mi lesz a többi nyelvvel? [...] Persze előnyösebb, ha a fordító járatos az eredeti nyelvben, de szimbiózis révén valamely, a két nyelvet ismerő versbaráttal, nyerhetünk egy fordítót két személyben” (Guillevic 2009: 215). Nemes Nagy Ágnes, Weöres Sándor vagy Somlyó György verseinek fordításakor egyébként Guillevic magukkal a szerzőkkel dolgozott együtt.

Fordítóként hozzájárult az *Hommage des poètes français à Attila József* [Francia költők tisztelgése József Attila előtt] (1955), a *Poèmes choisis* d’Attila József [J. A. válogatott versei] (1961), majd az *Anthologie de la poésie hongroise depuis le XIIe siècle jusqu’à nos jours* [A magyar költészet antológiája a XII. századtól napjainkig] (Gara 1962) kötetekhez, mindhármát Gara László szerkesztette. Több más magyar–francia fordítói vállalkozásban is közreműködött, említhetjük a francia Illyés- (1963), Kassák- (1963) és Petőfi-kötetet (1971), valamint közeli barátja, Somlyó György két francia nyelvű versgyűjteményét (1965, 1974).

1963-ban a Corvina Kiadó Guillevicet önálló fordításkötet elkészítésére kérte fel. Az „antológiához többé-kevésbé hasonlatos valami” (Guillevic szavaival)¹³ *Mes poètes hongrois* [Az én magyar költőim] címmel 1967-ben jelent meg, ennek a kötetnek a munkálataiban vett részt társfordítóként 1963 februárja és 1964 júliusa között Gorilovics Tivadar, akkoriban a Sorbonne fiatal magyar lektora. A heti

¹² Christine Lombez (2016: 162) tizenkét 20. századi európai költő-fordító (köztük Guillevic) versfordítással kapcsolatos írásából válogató könyvében a társfordító segítségével készült verset „újrairásnak és nem fordításnak” tekinti.

¹³ Guillevic visszautasította az antológia megnevezést: „ez itt *nem a magyar költészet antológiája*”, írja a kötet előszavában, majd így folytatja: „Elképzelni sem lehet, hogy egy antológiát olyan valaki állítson össze, aki nem ismeri a nyelvet, amelyen a verseket írják. Hogyan válogathatna az ilyen?” (Guillevic 2009: 207).

rendszerességgel végzett közös munka első lépése a kiválasztott vers nyersfordításának elkészítése volt.

A sorról sorra haladó, szó szerinti fordítás – írja Guillevic a kötet előszavában – nem adja ki a verset. Jómagamnak ahhoz, hogy megismerjem, előbb le kell fordítanom. Addig csak a nyomában vagyok: a cinkostársam segítségével vaktában, tapogatózva haladok szóról szóra, sorról sorra, képről képre, rímről rímre, hangról hangra, strófáról strófára, hogy megragadjam a költeményt a maga létezésében, semmi máshoz nem fogható, sajátos egyediségében. Ha jó a társfordító, behatolhatok vele a magyar költemény belsejébe (Guillevic 2009: 216).

A gyűjtemény második, jelentősen kibővített kiadása közel kétszáz verset tartalmaz (Guillevic 1977), amelyek közül nyolcvanhárom készült Gorilovics Tivadar társfordításával. A kötet recepcióját Gorilovics 2003-ban Angers-ban megjelent *Les poètes hongrois de Guillevic* [G. magyar költői] című tanulmányában mutatta be (Gorilovics 2003: 361–372). Ugyancsak ő hívta fel a figyelmet Henri Meschonnic francia nyelvész bírálatára, aki elutasította Guillevic társfordítói gyakorlatát. Meschonnic szerint a kiinduló nyelv ismerete nélkül az eredmény csak a „fordítás imitálása, fordítás-utánczat” lehet (idézi Gorilovics 2009c: 156).

A *Mes poètes hongrois* legjobb fordításai Tóth Éva (1978: 486–487) recenziója szerint József Attila *Danse de l'ours* [Medvetánc], *Pour mon anniversaire* [Születésnapomra] és Vajda János *Trente ans après* [Harminc év után]. Komlós Aladár (1967: 1892–1893) József Attila *Születésnapomra* című verse mellett Arany János *A walesi bárdok* és Juhász Gyula *Anna örök* című művét említi. Gera György Szabó Lőrinc szonettjeinek tolmácsolását emeli ki: „avégett, hogy fluiditásukat megőrizték és a francia rím merevítő hatását elkerüljék”, „feszes szabadvers formában szólnak meg” (Gera 1967: 5).

A szabadverselő Guillevic több helyen érvelt a nem formahű fordítás érvényesége mellett: „a rimes francia fordítás nem mindig lehetséges az eredeti szöveghez való hűség feladása és bántó akrobatamutatványok nélkül” (Guillevic 2009: 213).¹⁴ Véleménye szerint „ugyanez a helyzet a hagyományos prozódia bizonyos szabályait illetően is”, [...] „kizárólag az eredmény számít: az, hogy az eredetivel egyenrangút nyújtsunk” (ibid., 214).

Guillevic fordítói munkássága – következetlenségei ellenére – továbbra is alapvető referencia. Lackfi János (1999: 655) két újabb, 1997-ben és 1998-ban publikált francia nyelvű József Attila-kötet bemutatásakor sem mulasztja el megemlíteni Guillevic „rím nélküli voltában is remek”, „magától értetődő egyszerűséggel ható” *Cœur pur*-jét [Tiszta szívvel], „valósággal zsongító *Ringató*-ját, és hasonlíthatatlan humorú-leleményű *Medvetánc*-át”. A *Születésnapomra* című vers két szótagos sorait Guillevic négy szótagos sorokkal adja vissza (a „Horger” név a „congé” főnévvel rímelt [ejtsd: „zsé”]).

¹⁴ Kosztolányi Dezső *Halotti beszéd* [Oraison funèbre] című versét is rímtelenül fordítja franciára (Guillevic 1977: 102–104).

Tu jubilais, Antal Horger,
Que le poète eût son congé.
Chacun sa joie,
Chacun sa voie.
(Guillevic 1977: 180)

Gorilovics Tivadar (2009d: 1103–1106) Guillevic átültetései közül az *Anna est éternelle* [Anna örök] verset emeli ki. A fordítás keletkezési körülményeiről szóló tanulmányában úgy véli, hogy nyilvánvaló az affinitás, a mély lelki rokonság Juhász Gyula és Guillevic között.¹⁵ A magyar és a francia vers „együtt lélegzik” (ibid., 1106).

A Max Andréoli és Gorilovics Tivadar által 2005-ben a József Attila-centenárium alkalmából megjelentetett fordításgyűjteményben tizenkét Guillevic-fordítás szerepel (József 2005). Guillevic *Mes poètes hongrois* című kötetéből hat fordítást vett át a *Patrimoine littéraire européen* című, Gorilovics által bemutatott „monumentális” európai irodalmi antológia (2010: 560).

Monique W. Labidoire magyar származású francia költő (2012: 19–24), miután összeveti Guillevic néhány József Attila átültetését más francia költők (Jean Rousselot és André Frénaud) adaptációival, egyértelműen Guillevic fordítói teljesítményét ítéli jobbnak (ibid., 22). A *Hosszú az Úristen* című vers első két sorában például („Hosszú az Úristen, / rövid a szalonna”) Rousselot a „hosszú” (long) – „rövid” (court) jelzőpárt „hatalmas”-ra és „kicsi”-re cseréli.

Dieu est long, jamais fini
Court est le lard aujourd’hui
(Guillevic)

Le bon dieu est immense
Le bout de lard est petit
(Rousselot)

Egy franciatanár irodalmi kalandjai. Találkozásaim szép magyar versekkel franciául című könyvében Sz. Tóth Gyula (2015) többek között Guillevic néhány fordítását elemzi, értelmezi: *Fin septembre* [Szeptember végén] Petőfi Sándortól, *Question du soir* [Esti kérdés] Babits Mihálytól, *Qui portera l’amour* [Ki viszi át a szerelmet] Nagy Lászlótól.

5. Guillevic hatása a kortárs magyar költészetre

Guillevic költészete inspirálóan hatott néhány magyar költőre, köztük elsősorban verseinek fordítóira (például Somlyó György, Nemes Nagy Ágnes, Vitéz Ferenc).

Somlyó György fia, Somlyó Bálint (Somlyó 2014: 1181–1189) egy apjának dedikált Guillevic-verset (*Recept*) és egy Guillevicnek dedikált Somlyó-verset (*Ellenjavallat*) mutat be „kis költői verseny” keretében – „tanulssággal”. Mindkét mű a Balaton partján íródott, Guillevic számos magyarországi látogatásainak egyikén.

¹⁵ „Juhász Gyulától azért fordítottam viszonylag sok verset, mert kedvelem őt, s mivel közel érzem magamhoz, örömet szerez a fordítása” – írja Guillevic a kötet előszavában (Guillevic 2009: 209).

Somlyó Bálint felteszi a kérdést, hogy „vajon egy fordítást és egy eredeti verset látunk-e, vagy két különböző fordítást, amelyeknek persze mindegyike egyben eredeti is? Az első eset fordítás franciáról magyarra, a második Guillevicről Somlyóra” (ibid., 1188).

Guillevic és Nemes Nagy Ágnes költészetének közös vonása az „új tárgyiasság”. Ez alapján állítja párhuzamba Farkas Enikő a „két objektív költő” verseit (Farkas 2009: 118–131). Egy másik szempont lehet az összehasonlító vizsgálat számára a természettudományi kifejezések szerepe Nemes Nagy és Guillevic néhány művében. Ezt vizsgálta a közelmúltban Semság Tibor (2019: 67–73) Nemes Nagy Ágnes *Között* című versében, hivatkozva Guillevic példájára (*Euklideszi versek* ciklus geometriai síkidomai).

Hizsnai Zoltán verse (*Levél Guillevicnek*, 1984: 618) a költő-fordító *Fal* [Paroi] című kötetét idézi:

Mártírok a falak esküszöm

vagy nem önfeláldozás-e
hétrét görnyedve előttem
vezetni
sehova

e nélkül a valaki nélkül aki a falért
a falból
a falban...

Barak László *Guillevic után szabadon* (1988: 1027) című verse Guillevic íráshoz fűződő viszonyára reflektál:

Ha túl leszek mindenem,
nem írok majd:
Ugyan mitől is védeném magam?!

Guillevic költészete kétségtelenül hatott Vitéz Ferenc műveire. Vitéznek „*A mi francia költőnk, Guillevic*” című tanulmánykötetben megjelent esszéje: A dolgok lelke – a vers mint a világ középpontja – Guillevic és az örökkévaló (Vitéz 2009a: 81–117)¹⁶ a *Du domaine* kötet verseit elemzi. Úgy véli, a mű „egyszerre robbanásszerű – megvilágosodó és megvilágosító – gnomikus és aforisztikus, a tiszta lap erejével felruházott tömör bölcséletet hordoz” (Vitéz 2009a: 82).

Vitéz *A városról* című, 111 rövid verset tartalmazó kis kötetét Guillevic ihlette és a költő neki ajánlotta (Vitéz 2017: 126).

¹⁶ A tanulmánykötetről recenziót közölt *Néző – Pont* című folyóiratában (Vitéz 2009b: 890–892).

A városról
Guillevicnek

Kell léteznie valaminek,
ami innen túl van.
Kell valahol lennie
egy kertnek is,
virágzó cseresznyefákkal

Báger Gusztáv új verseskötetének bemutatásakor Vitéz ismét Guillevic „gnomikus” költészetére hivatkozik (2018: 291): az idézett Báger-haikuk igazolják az egybevetést: „Magába néz a / gyümölcs, s maggá lesz. Lassan / megérünk mi is”.

Guillevic verseivel kapcsolatban egyébként nem egyszer felmerül a japán haiku versformával és műfajjal való rokonság. Közös vonásuk a rövidség, a melléknevek ritkasága és a főnevek kiemelt szerepe.

Terebess Gábor honlapján Guillevic öt „haiku”-ját szerepelteti (bár a költő soha nem nevezte így a verseit) saját, ill. Illyés, Gereblyés és Somlyó fordításában.¹⁷

Terebess (2005: 45) a modern nyugati haikukról szóló könyvébe is felveszi Guillevic egyik versét (saját fordításában).

Napfény játéka
A tölgyfa törzsén:
Szerencsés idő.

6. Összefoglalás

Tagadhatatlan, hogy „Guillevic és egyáltalában a francia költészet csillaga a mai Magyarországon már nem áll olyan magasan”, mint az 1960–70-es években (Gorilovics 2009b: 68). Hatása a kortárs magyar költészetben lényegesen korlátozottabb, mint korábban volt, valójában már csak néhány alkotót érint.

A magyar költészet franciaországi népszerűsítéséhez való hozzájárulása azonban továbbra is a francia–magyar kulturális kapcsolatok fontos fejezetét képezi. Fordításai – a költő szavaival – „a magyar költészethez fűződő kapcsolatai gyümölcse”. Nem kétséges, hogy „e kapcsolatokat erős érzelem hatja át”: „nem vállaltam volna érte annyi vesződséget, s nem áldoztam volna rá annyi időt, ha nem tartanám a magyar költészet világát szépnek, nagynak és gazdagnak” (Guillevic 2009: 217).

Fordítói módszere, a francia és a magyar nyelv és verselés közötti különbségek-ből eredő nehézségek leküzdésére tett erőfeszítései tanulsággal szolgálhatnak a ma műfordítói számára is.

¹⁷ <https://terebess.hu/haiku/nyugati/guillevic.html>

Irodalom

- Barak László 1988. Guillevic után szabadon. *Irodalmi Szemle* 9, 1027.
- Dobossy László (szerk.) 1958. *Mai francia költők*. Budapest: Magvető. 177–183.
- Gara László (szerk.) 1962. *Anthologie de la poésie hongroise depuis le XIIe siècle jusqu'à nos jours*. Paris: Seuil.
- Gereblyés László 1971. *Ezerarcú világ*. Budapest: Magvető.
- Hizsnayai Zoltán 1984. Levél Guillevicnek. In: *Irodalmi Szemle* 7, 618.
- Illyés Gyula (szerk. Gara László) 1963. *Hommage à Gyula Illyés*. Paris: La Maison du Poète – Occidental Press.
- Illyés Gyula 1963. *Nyitott ajtók* II. Budapest: Szépirodalmi Könyvkiadó.
- József Attila 1955. *Hommage des poètes français à Attila József*. Paris: Seghers.
- József Attila 1961. *Poèmes choisis* (Guillevic előszava). Budapest: Corvina.
- József Attila 2005. *A semmi ágán / Aux branches du néant* (ford. Max Andréoli és Gorilovics Tivadar). Debrecen: Egyetemi Nyomda.
- Kassák Lajos (szerk. Gara László) 1963. *Hommage à Lajos Kassák*. Bruxelles: La Maison du Poète – Occidental Press.
- Lakits Pál–Rónay György–Szegzárdy-Csengery József (szerk.) 1962. *Francia költők antológiája I–II*. Budapest: Európa.
- Petőfi Sándor 1971. *Poèmes* (szerk. Jean Rousselot). Budapest: Corvina.
- Rónay György 1973. *Századunk útjain*. Budapest: Európa.
- Somlyó György (szerk. és ford.) 1971. *Hallomás*. Budapest: Európa.
- Somlyó György 1965. *Souvenir du présent* (ford. Guillevic). Paris: Seghers.
- Somlyó György 1974. *Contrefables* (Guillevic előszava és ford.). Paris: Gallimard.
- Somlyó György 1995. *Szélrózsa* II. *Az utazás*. Békéscsaba: Tevan (második bővített és átdolgozott kiadás).
- Szabics Imre–Karafiáth Judit (szerk.) 1999. *Francia költők antológiája*. Budapest: Magyar Könyvklub.
- Terebess Gábor 2005. *Modern nyugati haiku*. Budapest: Orpheusz.
- Tóth István 1969. *Jó reggelt, Párizs!* Bukarest: Ifjúsági Kiadó.
- Tóth Krisztina (szerk.) 1995. *A látogatás. Kortárs francia költők*. Budapest–Pécs: Jelenkor Kiadó.
- Vitéz Ferenc 2017. *A városról: III rövid vers*. Debrecen: Néző – Pont.

Kritikai művek

- Crémieux, Francis 1951. A francia kultúra harca. *Irodalmi Újság* 3, 4.
- Farkas Enikő 2009. Guillevic és Nemes Nagy Ágnes: két objektív költő a 20. században. In: Gorilovics Tivadar (szerk.): „*A mi francia költőnk, Guillevic*”. Debrecen: Kossuth Egyetemi Kiadó, 118–131.
- Gera György 1948. Csöndes szavak a hangoskodó francia irodalomról. *Kortárs* 16, 476.
- Gera György 1967. Guillevic magyar költői. *Élet és Irodalom* 37, 5.
- Gorilovics, Tivadar 2003. Les poètes hongrois de Guillevic. In: Lardoux, Jacques (szerk.): *Guillevic – La passion du monde*. Angers: Presses d’Université d’Angers, 361–372.
- Gorilovics Tivadar (szerk.) 2009a. „*A mi francia költőnk, Guillevic*”. Debrecen: Kossuth Egyetemi Kiadó.
- Gorilovics Tivadar 2009b. Guillevic magyar kalandja. In: Gorilovics Tivadar (szerk.): „*A mi francia költőnk, Guillevic*”. Debrecen: Kossuth Egyetemi Kiadó, 16–78.
- Gorilovics Tivadar 2009c. Guillevic társfordítója voltam. In: Gorilovics Tivadar (szerk.): „*A mi francia költőnk, Guillevic*”. Debrecen: Kossuth Egyetemi Kiadó, 135–169.
- Gorilovics Tivadar 2009d. Guillevic *Anna* örök-fordítása és ami mögötte áll. *Nagyvilág* 1103–1106.
- Gorilovics Tivadar 2010. Halott volna az európai kultúra? Az európai irodalom francia tükrében. *Nagyvilág* 6, 556–573.
- Gorilovics, Tivadar 2011. D’hier à aujourd’hui: Guillevic vu de Hongrie. In: Brophy, Michael–Fournier, Bernard (szerk.): *Guillevic maintenant*. Paris: Honoré Champion. 383–389.
- Guillevic 2007. *Vivre en poésie ou l’épopée du réel: Entretien avec Lucie Albertini et Alain Vircondelet*. Pantin: Le Temps des Cerises.
- Guillevic 2009. „Az én magyar költőim”. Előszó (ford. Szabó Anna). In: Gorilovics Tivadar (szerk.): „*A mi francia költőnk, Guillevic*”. Debrecen: Kossuth Egyetemi Kiadó, 207–217.
- Illés Béla 1954. Guillevic szonettjei elé. *Irodalmi Újság* 6, 5.
- Komlós Aladár 1967. Magyar versek franciául. *Nagyvilág* 12, 1892–1893.
- Kuczka Péter 1963. Guillevic: *Föld és víz*. *Kortárs* 4, 628–629.
- Lackfi János 1999. Atila Zsozef – kétszer. *Holmi* 5, 655–662.

- Labidoire, Monique W. 2012. Guillevic, Attila József et les poètes hongrois. *Notes Guillevic Notes II*, 2012/3, 19–24.
- Lombez, Christine 2016. *La Seconde profondeur. La traduction poétique et les poètes traducteurs en Europe au XXe siècle*. Paris: Les Belles Lettres, collection „Traductologiques”.
- Marthy Barna 1960. A költészet legfőbb feladata, hogy az embert boldoggá tegye. *Élet és Irodalom* 33, 2.
- Pór Péter 1964. Guillevic világa. *Nagyvilág* 8, 1242–1244.
- Rába György 1972. A költészet védelmében (Válasz Hegedűs Géza vitacikkére). *Nagyvilág* 5, 751–754.
- Rónay György 1963. Somlyó György új fordításai. *Nagyvilág* 3, 432–438.
- Semság Tibor 2019. A természettudományi kifejezések szerepe Nemes Nagy Ágnes *Között* című versében. *Kalligram* 3, 67–73.
- Somlyó György 1979. *Másutt*. Budapest: Szépirodalmi Könyvkiadó.
- Somlyó Bálint 2014. Apámról. Kis költői verseny – tanulsággal. *Holmi* 10, 1181–1189.
- Szabó Ede 1975. Eugène Guillevic. *Jelenkor* 8, 761–762.
- Szabolcsi Miklós 1970. A tizenötödik év elé. *Nagyvilág* 1, 145–148.
- Sz. Tóth Gyula 2015. *Egy franciatanár irodalmi kalandjai. Találkozásaim szép magyar versekkel franciául*. Szombathely: Savaria Egyetemi Kiadó.
- Timár György 1963. *Föld és víz*. Guillevic verseskönyve. *Élet és Irodalom* 2, 6.
- Timár György 1964. „Előkészíteni az ember ünnepét a földön”. Budapesti beszélgetés Guillevic-vel. *Élet és Irodalom* 27, 1.
- Timár György 1973. Jó verskötet, jó fordításban (E. G.: Val-vel). *Élet és Irodalom* 40, 10.
- Tompa József 1978. Tól-ig (Mai nyelvtani kategóriaváltásaink egyik fajtája). *Magyar Nyelv* 274–280.
- Tóth Éva 1978. Guillevic magyar költői. *Kortárs* 3, 486–487.
- Vitéz Ferenc 2009a. A dolgok lelke – a vers mint a világ középpontja – Guillevic és az örökkévaló mozdulatlanság. In: Gorilovics Tivadar (szerk.): „A mi francia költőnk, Guillevic”. Debrecen: Kossuth Egyetemi Kiadó, 81–96.
- Vitéz Ferenc 2009b. „A mi francia költőnk, Guillevic”. *Néző – Pont* november–december, 890–892.
- Vitéz Ferenc 2018. A növekedés könyve (Báger Gusztáv). *Néző – Pont* július, 290–297.

Költői művek

Guillevic 1962. *Föld és víz* (ford. Somlyó György). Budapest: Európa.

Guillevic 1973. *Val, vel*. Budapest: Európa.

Guillevic (1967) 1977. *Mes poètes hongrois*. Budapest: Corvina (Második bővített kiadás).

Guillevic 1978. *Eugène Guillevic legszebb versei* (ford. Tóth István). Bukarest: Albatrosz.